

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ZAPADNOSLAVENSKE JEZIKE I KNJIŽEVNOSTI
KATEDRA ZA ČEŠKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

Petra Radošević

Adaptacija računalnoga nazivlja u češkom i hrvatskom

magistarski (diplomski) rad

mentorica: prof. dr. sc. Dubravka Sesar

Zagreb, 2014.

Sadržaj

1. Uvod.....	2
2. Standardni jezik.....	2
3. Adaptacija računalnoga nazivlja.....	6
3.1. Nazivi stranoga podrijetla	8
3.1.1. Hrvatski jezik.....	8
3.1.1.1. Tuđe riječi.....	8
3.1.1.2. Tuđice.....	9
3.1.1.3. Prilagođenice	10
3.1.1.4. Usvojenice	11
3.1.2. Češki jezik	11
3.1.2.1. Citirane riječi (<i>lexikální jednotky citátové</i>)	11
3.1.2.2. Djelomično prilagođene riječi (<i>lexikální jednotky částečně přizpůsobené</i>)	12
3.1.2.3. Potpuno udomaćene riječi (<i>lexikální jednotky zcela zdomácnělé</i>)	13
4. Nastajanje računalnoga nazivlja	14
4.1. Preuzimanje naziva iz stranoga jezika s manjom ili većom razinom prilagodbe	14
4.2. Tvorbeni postupci.....	17
4.3. Uporaba postojećih riječi u novome značenju.....	17
4.4. Povezivanje postojećih riječi u višečlane nazive	18
4.5. Kalkiranje.....	18
5. Načela prednosti među istoznačnicama	20
6. Usporedba rječnika i korpusa	23
6.1. Adaptacija naziva.....	23
6.1.1. Tuđice, djelomično prilagođene riječi	24
6.1.2. Domaće riječi.....	25
6.2. Rječnici, korpusi i promjene u standardnom jeziku	26
7. Zaključak	29
8. Shrnutí.....	30

1. Uvod

Zadnjih desetljeća bilježi se ubrzan razvoj računalne tehnologije, a time i sve veći prodor engleskih riječi u slavenske jezike. Primijećena je i sve veća zbrka u računalnom nazivlju jer osim engleskih riječi i njihovih adaptiranih inačica dolazi do stvaranja domaćih riječi te se istovremeno koriste po dva, tri ili više naziva za isti predmet ili pojavu. Javlja se sve više istraživačkih radova koji upućuju na potrebnu standardizaciju računalnog nazivlja, izradu terminoloških priručnika, normativnih računalnih rječnika itd. Na tragu tih zaključaka ovaj rad sumira najosnovnije na temu adaptacije stranih naziva, ali i nastajanja novih naziva uspoređujući češki i hrvatski jezik. Sve navedeno potkrijepljeno je primjerima. Na pojmu "računalo" i njegovim hrvatskim i češkim nazivima napravljena je usporedba jednojezičnih rječnika i korpusa kroz koju su vidljive promjene u jeziku odnosno kako su se kroz vrijeme nazivi mijenjali i koristili. Upravo ti nazivi (*kompjuter*, *kompjutor* i *računalo* u hrvatskom te *computer*, *komputer* i *počítač* u češkom) zanimljivi su jer se na njima može prikazati proces od adaptacije stranoga naziva do nastajanja i prihvatanja domaće riječi.

Zbog velikog opsega jezika jednoga naroda, rad se ograničava na standardni jezik u koji ulaze riječi koje su aktualne, prihvaćene i prilagođene. U prvom poglavlju pojašnjena je definicija standardnoga jezika koja vrijedi kako za hrvatski tako i za češki jezik.

Nakon toga je predstavljena podjela naziva stranoga podrijetla prema stupnju adaptacije u češkom i hrvatskom, podjele su uspoređene te su navedene njihove sličnosti i razlike.

Treće poglavlje obuhvaća načine nastajanja računalnoga nazivlja; opisano je prilagođavanje stranih naziva, tvorbeni postupci, upotreba postojećih riječi, povezivanje višječlanih riječi u sveze i kalkiranje uz češke i hrvatske primjere.

Kao rezultat brojnih načina nastajanja naziva javljaju se istoznačnice među kojima je za standardni jezik potrebno odabrati jednu koja se odabire prema određenim načelima koja se navode u četvrtom poglavlju.

U posljednjem poglavlju se na primjeru čeških i hrvatskih naziva za pojam "računalo" do sada opisane jezične promjene detaljnije konkretiziraju. Nakon toga slijedi usporedba jednojezičnih rječnika i korpusa koja prikazuje promjene u češkom i hrvatskom jezičnom standardu.

2. Standardni jezik

Jezično blago jednog jezika je ogromno, ono obuhvaća i zastarjelice i riječi karakteristične za određene dijalekte i žargone mladih itd., no kako bi se odredila adaptacija određene riječi u jeziku dobro je ograničiti se na standardni jezik. Ulazak riječi u standardni jezik pokazatelj je da je riječ aktualna, prihvaćena i prilagođena ili od svih svojih inačica najprilagođenija jeziku. Također, radi normativnih priručnika koji bilježe i propisuju standardni jezik promjene u standardnom jeziku lakše je pratiti nego npr. promjene u žargonu.

Uopćena definicija standardnoga jezika koja bi vrijedila i za hrvatski i za češki jezik tražena je u lingvističkom leksikonu. Pretraživanjem kataloga Nacionalne i sveučilišne knjižnice koja sadrži obvezni primjerak svakog djela objavljenog u Hrvatskoj, jedini rezultat za lingvistički leksikon bio je Temeljni lingvistički pojmovi Roberta Lawrenca Traska iz 2005. pisan za anglosaksonsko govorno područje, ali prilagođen hrvatskome jeziku. Pojam standardnoga jezika u navedenom leksikonu nije preciziran, uglavnom su natuknice u leksikonu obrađene kako bi bile pristupačne što širem krugu ljudi pa je time i standardni jezik laički opisan kao "varijetet jezika koji govornici smatraju najprikladnijim u službenoj komunikaciji i školstvu (Trask 2005:335)." i koji se usvaja naobrazbom. Definicija je dakako ispravna, ali nedovoljno precizna te je tražena dalje.

Jezični savjetnik s gramatikom iz 1971. bilježi svojevrsnu definiciju standardnoga odnosno književnoga jezika i opisuje ga kao "jezik kojim se služe školovani ljudi u svakodnevnom kontaktu kad ne govore u uskom porodičnom ili prijateljskom krugu, koji se upotrebljava ili treba da se upotrebljava, u školi, na radiju, na javnim mjestima, kojim se pišu knjige i novine, dakle jezik dnevne komunikacije, lišen posebne dijalekatske boje i posebnih emotivnih i estetskih osobina jezika književnoumjetničkih djela (JS¹ 1971:7)." Iz navedenoga bi se moglo iščitati da je to jezik javne komunikacije koji se uči, ne obuhvaća žargonizme, dijalektizme niti posebne značajke individualiziranog književnoumjetničkog stila.

Hrvatski jezični savjetnik iz 1999. bavi se pojmom standardnoga jezika još detaljnije, razjašnjava pojam standarda, gramatičke norme te upućuje na razlike između književnoumjetničkoga stila i standardnoga jezika radi kojih preporuča upotrebu naziva "standardni jezik", a ne "književni". Književni jezik u užem smislu predstavlja jezik književnosti koji često odstupa od standardne norme, individualiziran je i nerijetko pisan na dijalektima, no u širem smislu

¹JS = *Jezični savjetnik s gramatikom*, Zagreb 1971.

književni jezik predstavlja ono što danas češće nazivamo standardnim jezikom. Naziv "književni jezik" u širem smislu koristio se dugi niz godina, bio je dobro prihvaćen i imao je jasnu definiciju, no hrvatski su ga jezikoslovci bez obzira na njegovu tradicijsku važnost odbacili nakon Brozovićeve definicije i distinkcije književni : standardni jezik. Naziv "standardni jezik" u češkoj i većini slavenskih filologija nije prihvaćen ili se rabi kao sinonim za književni jezik, no u ovom radu je korišten jer se u hrvatskom sve češće upotrebljava i pojavljuje se u svim novijim hrvatskim jezičnim priručnicima.

Standardni jezik u ovom priručniku definira se kao "općejezični, općeobvezatni, neutralni, javni i službeni, pedagoški i priopćajni, kodificirani standardnojezični tip (HJS² 1999: 54)."

Standardni jezik je bitno smjestiti i ne poistovjetiti ga s jezikom jednoga naroda koji je mnogo slojevitiji i kompleksniji, ne čini ga samo standardni jezik. "Ne pripadaju mu područno, vremenski ili funkcionalno ograničene jezične činjenice (regionalizmi, dijalektizmi, barbarizmi, kolokvijalizmi, arhaizmi, žargonizmi) (Samardžija 1999: 6)." Područno i funkcionalno ograničene jezične činjenice su jezične specifičnosti nestandardnog jezika ili ako uzmemo u obzir trodijelnu podjelu hrvatskoga jezika na standardni jezik, mjesne govore i substandardne idiome, pripadaju jezičnim specifičnostima mjesnih govora i substandardnih idioma. Vremenske jezične činjenice upućuju na aktualnost standardnoga jezika.

U češkom jeziku substandardni idiomi i mjesni govori stavljeni su pod isti nazivnik, nestandardni jezik. Mjesnim se govorom naziva "komunikacijski kod određene zatvorene i homogene etničke zajednice (ibid.)", skupine govora čine dijalekt, a više dijalekata narječje. Substandardnim idiomima se pribrajaju "kolokvijalni jezik, dobni (naraštajni, uglavnom učenički i studentski) žargoni, stručni (profesionalni) žargoni i šatrovački kao tajni jezik rubnih društvenih skupina (ibid. 7)."

"Kroatistima najpoznatija definicija standardnoga jezika D. Brozovića s kraja šezdesetih koja s "praškom" dopunom iz sedamdesetih te uz prestilizaciju i sažimanje glasi ovako: Standardni je jezik autonoman vid jezika, svjesno normiran i polifunkcionalan, stabilan u prostoru i elastično stabilan u vremenu (ibid. 7)." Ovako postavljena definicija vrijedi kako za hrvatski tako i za češki standardni jezik, s tim što češki filolozi razlikuju jezičnu normu od njezine kodifikacije. U hrvatskom jeziku "norma je sve ono što je prihvaćeno kao pravilno, kao utvrđeni uzorci društvene prakse, ono

²HJS = Hrvatski jezični savjetnik, Zagreb 1999.

kako treba, kako se mora govoriti (HJS³ 1999:48) " i prema tome se norma spominje samo u kontekstu standardnog jezika, a njenim opisivanjem i propisivanjem nastaju normativni priručnici. U češkom se jeziku norma shvaća kao skup jezičnih pravila neke govorne zajednice te se uz normu češkog jezika spominje i norma određene društvene skupine, norma određenog govora, dijalekta itd. Kodifikacija (ozakonjenje) norme podrazumijeva izdvajanje pravila koja vrijede za standardni jezik, ta pravila proizlaze iz norme češkog jezika, ali i utječu na nju. Kodificirana norma češkog standardnog jezika je zahvaćena rječnicima, gramatikama, pravopisima itd.

Standardni je jezik autonoman jer nije istovjetan niti s jednim od mjesnih govora, dijalekata ili narječja i svi ga njegovi govornici trebaju učiti. Podjednako ga uči i štokavac i čakavac i kajkavac jer iako hrvatski standardni jezik za osnovicu uzima štokavsko narječje ono nije istovjetno sa standardnim jezikom.

Svjesno i sustavno je normiran odgovarajućim normativnim priručnicima (rječnicima, gramatikama, pravopisima) dok se pod normom podrazumijeva sustav od govornika prihvaćenih propisa kojima se određuje što je pravilno, a što ne. Uz svjesno normiranje jezik poznaje i spontano (uzusno) normiranje do kojega dolazi prešutnom suglasnošću, no ono je karakteristično za nestandardni jezik.

Polifunkcionalan je jer se njime bez poteškoća možemo služiti u funkcionalno različitim komunikacijskim situacijama koje se mogu podijeliti u pet funkcionalnih stilova; administrativni, publicistički, znanstveni, književnoumjetnički i razgovorni funkcionalni stil.

Elastična stabilnost je termin praških strukturalista kojim se ističe stabilnost, ali i dinamičnost standardnoga jezika. U osnovi on je stabilan, ali uvijek i dovoljno elastičan za primanje inovacija ili izbacivanje nepotrebnoga. Stabilnost održavaju jezični stručnjaci normiranjem jezika, dok su za dinamičnost zaslužne društvene promjene i govornici koji jezik konstantno razvijaju. Određene jezične promjene prije nego što uđu u standardni jezik već postoje među govornicima, u njihovim dijalektima, stručnim ili učeničkim žargonima. Govornici mogu nove nazive, jezične oblike i načine izražavanja prenijeti u standard, a neuporabom mogu odbaciti neprihvatljivo i izbaciti nepotrebno iz standardnog jezika. Upravo tako nestandardni jezik utječe na standardni.

³HJS = Hrvatski jezični savjetnik, Zagreb 1999.

3. Adaptacija računalnoga nazivlja

Posljednjih desetljeća svjedoci smo velikog prodora engleskih riječi kako u hrvatski tako i u češki jezik, naročito s područja računalnog nazivlja. Razvojem tehnologije nastaju novi predmeti, alati, programi, radnje, pojave, općenito novi pojmovi u društvu, iz potrebe za imenovanjem nastaju i novi nazivi u jeziku. Gotovo svi računalni predmeti, poput npr. računala ili pisača nastaju i učestalo se upotrebljavaju na engleskom govornom području puno prije nego što dolaze na slavenske prostore. Stoga ne čudi da nam upravo s engleskog govornog područja uz tehnologiju dolaze i njihovi nazivi. S pojavom osobnih računala javlja se engleski naziv *computer* te se koristi i u češkom i u hrvatskom. Nakon kraće uporabe jezici si prilagođavaju strani naziv te nastaju nazivi *kompjuter / kompjutor* u hrvatskom te *computer / komputer* u češkom jeziku. No, uz prilagođene nazive, koriste se i domaći nazivi, u hrvatskom *računalo*, u češkom *počítač*. Oba domaća naziva postoje u jezicima i prije pojave osobnih računala, no staro im se značenje proširuje odnosno dobivaju novo prvotno značenje i danas su standardni nazivi za stroj koji se u engleskom jeziku označava riječju *computer*.

Proces od pojave stranoga naziva do nastanka domaćega naziva mogao bi se pojednostavljeno opisati na sljedeći način; strani naziv se pojavljuje u jeziku i govornici ga koriste u izvornom obliku, no ubrzo zatim prilagođava se jeziku primaocu na svim relevantnim razinama: ortografskoj, fonološkoj, morfološkoj i semantičkoj. Nazivi se prema tome razlikuju ovisno o razini prilagodbe i uklopljenosti u jezik. Potpuno prilagođen i prihvaćen naziv može postati dijelom standardnoga jezika. Manje prilagođen naziv teži se zamijeniti s novim ili postojećim domaćim nazivom. Novi domaći nazivi mogu nastati kalkiranjem, tvorbenim postupcima, proširenjem značenja postojećeg naziva ili povezivanjem riječi u višječlane nazive. Domaći nazivi u standardnom jeziku imaju prednost pred nazivima stranoga podrijetla. I češki i hrvatski jezikoslovci pokušavaju nazive stranoga podrijetla zamijeniti domaćim nazivima, čak i kada su nazivi stranoga podrijetla potpuno prilagođeni jeziku. Stavljanje uporabe domaćih naziva ispred potpuno prilagođenih naziva stranoga podrijetla te stvaranje novih domaćih naziva kada za njih već postoji ustaljena strana zamjena može se svrstati pod purizam kao borbu protiv stranih utjecaja, ali i pod očuvanje i bogaćenje svoga jezika. Purizam se uglavnom definira kao čišćenje jezika i nekritički otpor prema stranojezičnim utjecajima, no mnogi ga vide u svakom bogaćenju vlastitog jezika i ispitivanju njegovih mogućnosti. Hrvatski je jezik često osuđivan za purizam, iako su istraživanja nerijetko

pokazala da u usporedbi s drugim slavenskim jezicima pokazuje visok stupanj tolerancije prema stranim utjecajima. Češki jezik, npr. kao ustaljenu praksu ima tzv. "*počeštění*", prema čemu se svaka strana riječ koja se pojavi odmah prilagođava češkom jeziku, što se u češkom uopće ne dovodi u pitanje i prihvaća kao nešto normalno.

U sljedećim poglavljima opisano je kako hrvatski i češki jezik razlikuju nazive preuzete iz stranoga jezika te koji su postupci nastajanja računalnog nazivlja u hrvatskom i češkom jeziku.

3.1. Nazivi stranoga podrijetla

Svi nazivi u jeziku preuzeti iz nekog stranog jezika nazivi su stranoga podrijetla, a nazivaju se i posuđenicama. U najširem smislu posuđenica je "svaka riječ stranoga podrijetla, bez obzira na stupanj njezine prilagodbe i bez obzira na njezin standardni, odnosno supstandardni jezični status (Turk 2013:45)." Posuđenice s područja računalne tehnologije preuzete su uglavnom iz engleskog jezika i stoga se prema jeziku iz kojega dolaze nazivaju anglizmima. I češki i hrvatski jezik razlikuju posuđenice ovisno o stupnju prilagođenosti jeziku. Upravo ta podjela prati stupanj adaptacije računalnih naziva; od stranih riječi koje su najmanje adaptirane do riječi koje su gotovo potpuno adaptirane i prihvaćene.

Podjela naziva stranoga podrijetla prema stupnju prilagođenosti u češkom i hrvatskom biti će potkrijepljena primjerima iz računalnog nazivlja. Prilikom navođenja primjera prednost je dana primjerima *računalo*, *kompjuter*, *kompjutor* u hrvatskom i *počítač*, *komputer*, *computer* u češkom zbog boljeg upoznavanja s tim riječima na kojima će u posljednjem poglavlju biti rađena usporedba adaptacije prema rječnicima i korpusima.

3.1.1. Hrvatski jezik

Autori *Hrvatskoga jezičnog savjetnika* podijelili su riječi stranoga podrijetla prema stupnju prilagođenosti na tuđe riječi i posuđenice "koje obuhvaćaju tuđice, prilagođenice i usvojenice (HJS⁴ 1999:282);"

- 3.1.1.1. Tuđe riječi – "riječi drugog jezika u hrvatskome tekstu. Njihovo se tuđe podrijetlo ističe izvornim oblikom pisanja. U tu skupinu idu imena (*New York*), izreke i poslovice (*hic at nunc*), strane riječi privremeno upotrijebljene u hrvatskome jeziku (*aids*, *make up*) i riječi kakva drugog jezika koje se u hrvatskome navode kao citat. Takve je riječi dobro pisati kurzivom (ibid.)."

Mogu se koristiti iz stilskih razloga te ako prigodna hrvatska zamjena nije pronađena ili nije potpuno prihvaćena. U hrvatskome tekstu sklanjaju se kao i hrvatske riječi. Sklanjanjem tuđe riječi

⁴HJS = Hrvatski jezični savjetnik, Zagreb 1999.

dobivaju nastavke i prilagođavaju se hrvatskom jeziku na morfološkoj razini te iako ih nazivamo stranim one nisu potpuno neprilagođene. Na primjer tuđa riječ *computer* u hrvatskome tekstu dobiva muški rod, nulti nastavak i sklanja se prema vrsti a.

Sklonidba imenice *computer* (HG⁵ 1995:105):

	Jednina	Množina
N	Computer	Computeri
G	Computera	Computera
D	Computeru	Computerima
A	Computer	Computere
V	Computere	Computeri
L	Computeru	Computerima
I	Computerom	Computerima

Tuđe riječi uglavnom se ne pojavljuju u hrvatskim jednojezičnim rječnicima jer ne pripadaju standardnom jeziku. Međutim, Minervin *Rječnik novih riječi* (1996) i pojmova okuplja nove riječi, hrvatske i strane, koje su u jezičnoj uporabi. Neki od računalnih primjera su: *byte, compiler, cyberspace, firmware, hardware, file, joypad, joystick, password, software* (RNR⁶ 1996).

Strane (tuđe) riječi u Minervinom rječniku pisane su kurzivom te upućuju na prilagođenije (fonetizirane) oblike ili domaće zamjene. Uz definiciju dio natuknica sadrži i objašnjenje o povijesti nastanka i kulturnom kontekstu u kojem se pojedina riječ rabi. Nakon toga slijedi citat "koji je od osobita značenja u ovakvu tipu rječnika, jer upravo potvrde u tisku i drugim medijima svjedoče da je neka riječ prihvaćena u jeziku (ibid. V)."

U Minervinu rječniku nije navedena strana riječ *computer* jer do nastanka rječnika više nije bila u aktivnoj uporabi u hrvatskom jeziku te je zamijenjena s prilagođenijim riječima *kompjutor, kompjuter* i domaćom riječju *računalo*.

3.1.1.2. **Tuđice** – "pravopisno prilagođene hrvatskome glasovnom sustavu, ali zadržavaju neka svojstva izvornog jezika nesvojstvena hrvatskome jeziku. Riječ je

⁵ HG = Hrvatska gramatika, Zagreb 1995.

⁶ RNR = Rječnik novih riječi, Zagreb 1996.

obilježena kao tuđica kada zadržava:

- a) koje neprilagođeno glasovno svojstvo, npr. skup *mpj* u nazivu *kompjutor*. Suglasnički skupovi *cl, bl, dl, gl, kl, st, jl, js, jo,ft, jm, jn* itd. na kraju riječi ne uklapaju se u sustav standardnoga hrvatskog jezika pa su nazivi *bicikl, dubl, bajt, džingl, fajl, lift* unatoč pravopisnoj prilagodbi i dalje tuđice;
- b) oblični završetak prema stranom jeziku npr. *džojstiks, keks*;
- c) tuđi način tvorbi izvedenica *adresa – adresibilan* umjesto *adresirljiv, dijalekat – dijalektalni* umjesto *dijalekatni, dijalektni, dijalekatski*;
- d) tuđe mjesto ili vrstu naglaska: *bife, kafe* (HJS⁷ 1999:283)."

Tuđice se sklanjaju kao riječi hrvatskoga jezika, ali budući da nisu potpuno prilagođene dolazi do određenih modifikacija.

Od tuđih riječi razlikuju se svojom fonološkom prilagodbom odnosno svojim fonetiziranim oblikom što ih čini prilagođenijima jeziku nego tuđe riječi.

Među računalnim nazivima velik je broj tuđica i to zbog neprilagođenog glasovnog svojstva. Neki od primjera iz Minervinog rječnika su: *displej, džojstik, fajl, hardver, softver, link, kompjutor*. Nazivi *kompjutor* i *kompjuter* tuđice su zbog neprilagođenog suglasničkog skupa *mpj*. Nastali su prilagođavanjem engleskog naziva *computer* koji se kao tuđa riječ pojavljivao u ranijim hrvatskim tekstovima.

Iako su tuđice, riječi *kompjutor* i *kompjuter* vrlo su učestale u nestandardnom jeziku, naročito u profesionalnom slengu te mladenačkim žargonima.

3.1.1.3. Prilagođenice – "riječi stranoga podrijetla koje su naglasno, glasovno i sklonidbeno prilagođene hrvatskome jeziku. Bolje ih je, kad je to moguće, u biranijim tekstovima zamijeniti odgovarajućim hrvatskim riječima. *Bit, centar, čip, kursor, informacija, printer, sida* prilagođenice su jer bitno ne odudaraju od ustroja hrvatskoga jezika (ibid.)."

Primjeri prilagođenica iz Minerve: *bit, procesor, modem*.

⁷HJS = Hrvatski jezični savjetnik, Zagreb 1999.

3.1.1.4. Usvojenice – "riječi tako potpuno uklopljene u hrvatski jezik da se ne razlikuju od izvornih hrvatskih riječi; često samo znalci znaju da su bile strane, primjerice *biser, boja, breskva, budala, čarapa, krevet, puška, šećer* itd. Nije ih potrebno, a često ni moguće, zamjenjivati izvornim hrvatskim riječima (ibid. 284)."

Preuzeti i prilagođeni računalni nazivi nedovoljno su dugo u jeziku i govornici osjete njihovo strano podrijetlo te se stoga ne svrstavaju među usvojenice.

I usvojenice i prilagođenice bilježe visok stupanj prilagođenosti hrvatskome jeziku. Razliku među njima čini vremenski faktor. Dok su usvojenice tako dugo u jeziku da ih govornici više ne percipiraju kao strane, prilagođenice su dovoljno nove da govornici prepoznaju njihovo strano podrijetlo. I usvojenice i prilagođenice imaju status riječi hrvatskoga jezika.

3.1.2. Češki jezik

Češki jezik također raspoznaje riječi stranoga podrijetla prema načinu i stupnju prilagodbe. Gramatika češkoga jezika (*Příruční mluvnice češtiny*, 1996) navodi podjelu na:

3.1.2.1. Citirane riječi (*lexikální jednotky citátové*) – strane riječi i izrazi koji zadržavaju izvorni oblik pisanja, većinom i izgovor te ne preuzimaju češke nastavke, npr. *science fiction, fair play, status quo*; pripadaju im i preuzete krilatice (*okřídlená slova*), dakle citati raznih izreka i izjava karakterističnih za društvene skupine; *omnia mea mecum porto, cherchez la femme* itd. (PMČ 1996:100).

Citirane riječi mogle bi se poistovjetiti s tuđim riječima u hrvatskom jeziku, razlika je što se u hrvatskom jeziku tuđe riječi sklanjaju i dobivaju hrvatske nastavke, dok se u češkom jeziku ne sklanjaju. Češki jednojezični rječnici isto kao i hrvatski uglavnom ne obuhvaćaju strane riječi, no stoga postoje rječnici stranih riječi kao što je *Akademický slovník cizích slov* koji popisuje aktualne strane riječi. Primjeri s područja računalne tehnologije: *computer, compiler, byte, firmware*,

hardware, software itd. (AS⁸ 1996).

3.1.2.2. Djelomično prilagođene riječi (*lexikální jednotky částečně*

přizpůsobené) – riječi koje govornici još uvijek prepoznaju kao strane, često variraju u gramatičkim pravilima, posebice pravopisnim, npr. *computer* i *komputer*, *marketing* i *marketink*, *briefing* i *brifink* itd. (ibid.).

Djelomično prilagođene riječi mogle bi se poistovjetiti s tuđicama, ali i s tuđim riječima koje se u hrvatskome jeziku sklanjaju i time su morfološki prilagođene.

Primjeri djelomično prilagođenih računalnih naziva pronađeni u jednojezičnom rječniku češkoga jezika: *procesor*, *komputer*, *bit*, *hardware*, *software*, *internet* itd. (SSČ⁹ 2007).

Komputer i *computer* [kompjútr] (PČP¹⁰ 2003) dva su pisana oblika iste riječi koja je djelomično prilagođena. Oba oblika dobivaju nastavke za muški rod, neživo tj. sklanjaju se prema uzorku *hrad* (IJP¹¹ 2013):

	jednotné číslo	množné číslo
1. pád	Computer	computery, computry
2. pád	computeru, computru	computerů, computrů
3. pád	computeru, computru	computerům, computrům
4. pád	Computer	computery, computry
5. pád	computere, computre	computery, computry
6. pád	computeru, computru	computerech, computrech
7. pád	computerem, computrem	computery, computry

Komputer se sklanja jednako, ima iste nastavke i moguće nepostojano -e.

Autori *Příruční mluvnice češtiny* ne bilježe kategoriju prilagođenica, iako se u češkom jeziku

⁸AS = Akademický slovník cizích slov, Praha 1998.

⁹SSČ = Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Praha 2007.

¹⁰PČP = Pravidla českého pravopisu, Praha 2003.

¹¹IJP = Internetová jazyková příručka, 15. studeni 2013. <http://prirucka.ujc.cas.cz/>

javljaju riječi koje se mogu okarakterizirati kao prilagođenice. Npr. češke riječi *bit*, *modem*, *procesor* prilagođene su jeziku na ortografskoj, fonološkoj, morfološkoj razini, a govornici bi ih vjerojatno prepoznali kao strane. Dakle, u češkom jeziku također se pojavljuju prilagođenice, no nisu gramatički opisane.

3.1.2.3. Potpuno udomaćene riječi (*lexikální jednotky zcela zdomácnělé*) – riječi dovoljno prilagođene i usvojene u češkom jeziku da se ne osjeća njihovo strano podrijetlo, npr. *košile*, *anděl*, *vzduch* (PMČ¹² 1996:100).

Definicija potpuno udomaćenih riječi podudara se s definicijom usvojenica u hrvatskom jeziku. Ni češki jezik, kao ni hrvatski nema potpuno udomaćenih riječi među računalnim nazivljem. Postoje računalni nazivi stranoga podrijetla koji su dovoljno prilagođeni i mogu postati usvojenice, no još su nedovoljno dugo u jeziku da bi se među govornicima izgubio osjećaj za njihovo strano podrijetlo te ih se stoga ne može smatrati potpuno udomaćenima.

¹² PMČ = Příruční mluvnice češtiny, Praha 1996.

4. Nastajanje računalnoga nazivlja

Kao što je prethodno navedeno, računalno nazivlje velikim dijelom dolazi iz engleskoga jezika. Nakon što se engleski naziv pojavi on prolazi procese prilagodbe, a nerijetko se paralelno tvori i domaća inačica. Domaći računalni naziv može nastati prevođenjem odnosno kalkiranjem, tvorbenim postupcima, uporabom postojeće domaće riječi, ali u novom značenju ili spajanjem više postojećih riječi u višestani naziv. I češki i hrvatski jezik bilježe navedene načine nastajanja novih naziva.

Načini nastajanja računalnog nazivlja biti će navedeni i potkrijepljeni odgovarajućim primjerima unutar kojih su obuhvaćene i riječi *kompjuter*, *kompjutor*, *računalo*, *počitač*, *komputer*, *computer* sa dodatnim pojašnjenjima.

4.1. Preuzimanje naziva iz stranoga jezika s manjom ili većom razinom prilagodbe

Pukim preuzimanjem naziva iz stranog jezika pojavljuju se tuđe riječi u hrvatskom odnosno citirane riječi u češkom. Nakon preuzimanja jezici prilagođavaju stranu riječ i time nastaju tuđice, prilagođenice i usvojenice odnosno, u češkom jeziku, riječi djelomično i potpuno prilagođene.

Prilagodba se može odvijati na više razina; grafijskoj i pravopisnoj, fonološkoj, morfološkoj i semantičkoj. Navedene razine prilagodbe prošli su i nazivi *kompjuter* (hrv.), *kompjutor* (hrv.), *komputer* (češ.) i *computer* (češ.) koji su nastali preuzimanjem engleskog naziva *computer* i njegovom prilagodbom jeziku primaocu.

a) Grafijska i pravopisna prilagodba

Budući da postoje razlike između hrvatske latinice i rješenja u drugim jezicima koji se služe latinicom, riječi preuzete iz tih jezika trebaju se transkribirati. Riječi preuzete iz jezika koji se ne koriste latinicom potrebno je transliterirati.

Kad se razlikuju pravopis jezika davaoca i jezika primaoca preuzete riječi se prilagođuju pravopisnim pravilima jezika primaoca.

Primjeri:

eng. *Internet* – hrv. *internet* – pravopisna

eng. *display* – češ. *displej* – fonološko-pravopisna

eng. *computer* – hrv. *kompjuter* – fonološko-pravopisna
eng. *computer* – češ. *komputer* [komputer]– pravopisna

Nazivi *kompjuter* (hrv.) i *kompjutor* (hrv.) prilagođeni su pravopisnim pravilima hrvatskoga jezika, prema fonološkome načelu fonemi su označeni odgovarajućim znakovima (slovima).

U češkom jeziku pravopis posuđenica ovisi o stupnju prilagođenosti i prihvaćenosti naziva. Rijetke i stručne riječi pišu se izvorno dok se udomaćene riječi prilagođavaju češkom jeziku (tzv. *počeštění*). Osim toga, pravopis posuđenica ovisit će i o funkcionalnom stilu, stoga se stručni izrazi u tekstovima za širu javnost pišu u češkom obliku, a opći, nestručni izrazi, ako se koriste u znanstvenom stilu pišu se izvorno. Tako su *komputer* i *computer* dublete, mogu se koristiti u oba oblika, ovisno o svrsi. *Computer* je riječ pisana izvornim oblikom pisanja dok je *komputer* prošao prilagodbu češkom pravopisu. Pravilo koje se tiče naziva *komputer* glasi: ako se slovo c izgovara kao [k] piše se k (odnosi se na riječi preuzete iz latinskog i drugih jezika).

b) Fonološka prilagodba

Razlike između fonološkog sustava jezika davaoca i jezika primaoca uklanjaju se fonološkom prilagodbom preuzetih riječi. Svakom stranom fonemu kojega fonološki sustav jezika primaoca ne poznaje pronalazi se odgovarajuća zamjena na osnovi izgovornih sličnosti. Osim na fonemskoj razini preuzete riječi prilagođuju se i prema pravilima o raspodjeli naglasaka i naglasnih dužina.

Primjeri:

eng. *computer* [kəm'pju:tə] (EH¹³ 2004) – hrv. *kompjuter* [kompjùter] (RHJ¹⁴ 1991) -
fonološko-pravopisna

eng. *compute* + *er* – hrv. *kompjutor* [kòmpjutor] (ŠRH¹⁵ 2012) – fonološko-morfološka

eng. *computer* [kəm'pju:tə] (EH¹⁶ 2004) – češ. *computer* [kompjútr] (PČP¹⁷ 2003) - fonološka

eng. *computer* [kəm'pju:tə] (EH¹⁸ 2004) – češ. *komputer* [kompjútr] (PČP¹⁹ 2003) -
fonološko-pravopisna

eng. *display* – hrv. *displej*, češ. *displej* – fonološko-pravopisna

¹³EH = Englesko-hrvatski rječnik, Zagreb 2004.

¹⁴RHJ = Rječnik hrvatskoga jezika, Zagreb 1991.

¹⁵ŠRH = Školski rječnik hrvatskoga jezika, Zagreb 2012.

¹⁶EH = Englesko-hrvatski rječnik, Zagreb 2004.

¹⁷PČP = Pravidla českého pravopisu, Praha 2003.

¹⁸EH = Englesko-hrvatski rječnik, Zagreb 2004.

¹⁹PČP = Pravidla českého pravopisu, Praha 2003.

Češki nazivi *computer* [kompjútr] i *komputer* [kompjútr] prilagođeni su češkom fonološkom sustavu prema engleskom izgovoru i usklađeni su s češkim naglasnim sustavom, imaju naglasak na prvom slogu riječi, a srednji slog koji je u engleskom izgovoru naglašen, u češkim je nazivima produžen.

Hrvatski naziv *kompjuter* [kompjùter] nastao je fonološkom prilagodbom engleskog naziva, odnosno fonetskom transkripcijom. Naglašavanje je preuzeto prema engleskom izgovoru, srednji slog koji je naglašen u engleskoj inačici, u hrvatskoj je naglašen kratkouzlaznim naglaskom.

Naziv *kompjutor* [kòmpjutor] nastaje kombinacijom engleskog izgovora i tvorbe. Iz engleskog jezika preuzet je izgovor *compute* [kompjùt], a engleski sufiks *-er* zamijenjen je hrvatskim sufiksom *-or* koji se u hrvatskom preferira ako se radi o riječi latinskog podrijetla što i je slučaj (*computare*). Dodatna fonološka prilagodba koju je *kòmpjutor* prošao je promjena naglasaka. U rječnicima i pravopisima se prvo pojavljuje kao *kompjùtor*, a zatim *kòmpjutor*. Naglasak se pomaknuo na prvi slog što je usklađenije s hrvatskim jezikom.

c) Morfološka prilagodba

Tom se prilagodbom preuzete riječi prilagođavaju morfološkom sustavu jezika primaoca. Prilikom morfološke prilagodbe imenica rješava se problem osnovnog oblika i gramatičkog roda čime se određuje i deklinacijski tip koji će preuzeta imenica dobiti.

Primjeri:

eng. *application* (s.r.) – hrv. *aplikacija* (ž.r.), češ. *aplikace* (ž.r.)

eng. *computer* (s.r.) – hrv. *kompjùter* / *kòmpjutor* (m.r.)

eng. *computer* (s.r.) – češ. *komputer* / *computer* (m.r.)

Kod posuđenica od riječi *computer* dolazi do promijene roda jer riječi završavaju na suglasnik što je karakteristično za imenice muškoga roda u hrvatskom i češkom jeziku. Hrvatski se nazivi sklanjaju prema a-deklinaciji za neživo, a češki nazivi prema uzorku *hrad*.

d) Semantička prilagodba

Preuzete riječi u jezik ne ulaze nužno sa značenjem ili sa značenjima koja imaju u jeziku davaocu. Značenje im se oblikuje prema potrebama leksičkog sustava jezika primaoca. Tri su načina

značenjske prilagodbe; značenje može biti jednako kao u jeziku davaocu, uže nego u jeziku davaocu ili šire nego u jeziku davaocu.

Informatičko značenje naziva *kompjuter* (hrv.), *kompjutor* (hrv.), *komputer* (češ.) i *computer* (češ.) jednako je kao i informatičko značenje engleskog naziva *computer*.

4.2.Tvorbeni postupci

Nove riječi tvore se od već postojećih riječi izvođenjem (*odvozování*) i slaganjem (*skládání*). Izvođenje može biti sufiksarno, prefiksarno ili prefiksarno-sufiksarno. Slaganjem se nova riječ tvori od osnova dviju ili više riječi. U češkom i hrvatskom jeziku najzastupljeniji su nazivi nastali izvođenjem i to sufiksarnim.

Primjeri sufiksarnog izvođenja:

hrv. *računati* – *računalo* (sufiks –*lo*)

češ. *počítat* – *počítač* (sufiks –*č*)

Hrvatskim sufiksom –*lo* od glagola se tvore imenice za stvari poput oruđa, naprava, aparata, uređaja. Češkim sufiksom –*č* od glagola se tvore nazivi za sredstvo radnje (*názvy prostředku činnosti*).

4.3.Uporaba postojećih riječi u novome značenju

Česta pojava kod terminologizacije naziva je da riječ iz općeg jezika dobiva specijalizirano značenje. U slučaju računalnoga nazivlja do prijenosa značenja dolazi pod utjecajem engleskog jezika te je vrlo usko povezano sa semantičkim posuđivanjem odnosno prevođenjem prilikom kojega hrvatska/češka riječ pod utjecajem engleskog jezika dobiva novo značenje.

Primjeri:

eng. *mouse* – hrv. *miš*, češ. *myš*

eng. *icon* – hrv. *ikona*, češ. *ikona*

eng. *virus* – hrv. *virus*, češ. *virus*

4.4. Povezivanje postojećih riječi u višečlane nazive

Novi nazivi nastaju i povezivanjem riječi u višečlane sveze.

Primjeri:

eng. *default* – hrv. *pretpostavljena vrijednost*, češ. *implicitní hodnota*

eng. *software* – hrv. *računalna/programska podrška*, češ. *programové vybavení*

Od višečlanih naziva teško se tvore izvedenice te se stoga prilikom izvođenja prednost daje posuđenicama. Od naziva *pretpostavljena vrijednost* nemoguće je daljnje izvođenje dok se od naziva *default* može se izvesti pridjev *defoltni/defaultni*, od naziva *softver* može se izvesti *softverski*, *softveraš*, *softverašica*, a od višerječnog naziva *računalna podrška* izvođenje je nemoguće.

4.5. Kalkiranje

Način jezičnog posuđivanja kojim se "stranojezični elementi zamjenjuju elementima vlastitog jezika (Turk 2005:281)" naziva se kalkiranje. Laički rečeno, kalkiranje je prevođenje riječi, dijelova riječi ili izraza. Do njega dolazi nakon pojave i uporabe stranog naziva ili posuđenice te se može reći da "svaki leksički kalk ima uzor u posuđenici (Turk 2013:171)."

Kalkiranje može biti:

- a) leksičko – prijenos stranog obrasca se odvija na leksičkoj razini.

Primjeri:

eng. *interface* - hrv. *sučelje*

eng. *printer* – hrv. *pisač*

eng. *hard disk* – češ. *pevný disk*

- b) semantičko – postojećim riječima u jeziku primaocu se pod utjecajem drugog jezika pridružuju nova značenja

Primjeri:

eng. *mouse* – hrv. *miš*, češ. *myš*

eng. *icon* – hrv. *ikona*, češ. *ikona*

eng. *virus* – hrv. *virus*, češ. *virus*

Riječi *računalo* i *počítač* nastale su tvorbenim postupcima (sufikslnim izvođenjem), ali su promijenile početno značenje pod utjecajem engleskog jezika. Povijesno, riječ *računalo* označava spravu za računanje sa kuglicama, a *počítač* označava osobu koja računa. Međutim, pojavljuju se novi strojevi, današnja računala, najviše se razvijaju na angloameričkim područjima i od tamo dolaze na naše prostore. Zajedno sa strojevima širi se i njihov engleski naziv (*computer*) koji je istovrijednica riječima *računalo* i *počítač*. Novi strojevi i njihov naziv (*computer*) utječu na promjenu značenja riječi *računalo* i *počítač* te one dobivaju novo informatičko značenje.

Ranije spomenuta uporaba postojećih riječi u novome značenju može biti semantičko kalkiranje ako do promjene značenja dolazi pod utjecajem stranoga jezika. U računalnom nazivlju riječi uglavnom dobivaju nova značenja pod utjecajem stranog, najčešće engleskog jezika te se radi o semantičkom kalkiranju.

- c) sintaktičko – odnosi se na utjecaj stranog jezika na gramatičkoj razini. U računalnom nazivlju se na primjer "za upotrebu programskih jezika redovito upotrebljava prijedlog *u*, a nikada *na* kako bi se očekivalo s obzirom na analogiju s živim jezicima: "Ovaj program je pisan u COMBOLU", "Više volim programirati u PASCALU (ibid. 98)."

Marija Turk navodi: "Kalkiranje je motivirano različitim razlozima. Jedan od njih su puristički zahtjevi koji se očituju u otporu prema izravnim posuđenicama. Drugi je razlog nastojanje da se aktiviraju latentne jezične mogućnosti i u jeziku primaocu stvore vlastiti izrazi, te time osvijesti europska kulturna i jezična baština (ibid. 45)." Navedeni razlozi vrijede ne samo za kalkiranje već općenito za nastajanje domaćih riječi kojima prethodi posuđenica ili strani naziv.

5. Načela prednosti među istoznačnicama

Novi nazivi u jeziku nastaju na brojne načine, preuzimanjem strane riječi, prilagodbom strane riječi, prevođenjem strane riječi, tvorbenim postupcima, pretvaranjem riječi općeg jezika u naziv, povezivanjem riječi u sveze. Posljedica toga je da uz isti pojam stoje mnogi istoznačni nazivi te se u uporabi istovremeno pojave na primjer i strani i djelomično prilagođen i domaći naziv. Tako su se nakon pojave engleskog naziva *computer* u hrvatskom jeziku kroz vrijeme pojavili i nazivi: "*kompjuter, kompjutor, (elektroničko) računalo, (elektronički) računar, računač, obradnik, rednik, (obradni) stroj, komputator* (Mihaljević 2003:12)." Šarolikost naziva može biti veoma poželjna kod književno-umjetničkog izražavanja, no standardni jezik teži odabiru jednog standardnog, neutralnog, općeg naziva koji će biti nadregionalno razumljiv. Odabir među istoznačnicama vrši se prema određenim načelima.

Načela prednosti prema kojima se daje prednost jednomu od naziva:

- "domaće riječ imaju prednost pred stranima
- nazivi latinskoga i grčkoga podrijetla imaju prednost pred nazivima preuzetima iz engleskoga, francuskoga, njemačkoga itd.
- prošireniji naziv ima prednost pred manje proširenim
- naziv koji je korisnicima (stručnjacima određene struke) prihvatljiviji ima prednost pred nazivom koji je manje prihvatljiv
- naziv mora biti usklađen (s fonološkim, morfološkim, tvorbenim, sintaktičkim) sustavom hrvatskoga jezika
- kraći nazivi imaju prednost pred duljim
- naziv od kojega se lakše tvore tvorenice ima prednost pred onim od kojega se ne mogu tvoriti tvorenice
- naziv ne smije unutar istoga terminološkog sustava imati više značenja
- značenje naziva ne smije se bez valjana razloga mijenjati
- naziv ima prednost ako odgovara pojmu kojemu je pridružen i odražava svoje mjesto u pojmovnome sustavu, a o tome može odlučiti predmetni stručnjak (HJS²⁰ 1999:296)."

²⁰ HJS = Hrvatski jezični savjetnik, Zagreb 1999.

Navedena načela primijenit će se na primjere: *programska podrška* i *softver*, *granato orječe* i *hipertekst*, *pokazivači osjećaja* i *emotikoni*. *Softver*, *hipertekst* i *emotikoni* nazivi su koji imaju više prednosti nego njihove istoznačnice jer su prošireniji među govornicima, stručnjacima su prihvatljiviji, kraći su i od njih je lakše tvoriti izvedenice. No, unatoč tome brojni će jezikoslovci prednost dati domaćim zamjenama. Sličnih primjera je mnogo te se može zaključiti da se prvome načelu koje glasi "domaći naziv ima prednost pred stranim" daje prednost pred svim ostalim načelima. *Softver*, *hipertekst* i *emotikoni* prilagodbom su i širom prihvaćenošću postale riječi hrvatskoga jezika no zbog njihovog stranog podrijetla svrstalo ih se pod strane nazive i time odbacilo. To bi značilo da se stavljanjem prvog načela ispred ostalih pokušava odbaciti svaka mogućnost prihvaćanja naziva stranoga podrijetla bez obzira na razinu njegove prilagodbe i prihvaćenosti.

Iako standardni jezik preporuča jedan neutralan, univerzalni naziv, ne treba zaboraviti da jezik uz standardni sadrži i nestandardni dio koji se sastoji od dijalekata i žargona koji će prihvatiti i manje prilagođene nazive. Na primjeru *računalo*, *kompjuter/kompjutor* (hrv.) odnosno *počítač*, *computer/komputer* (češ.), u mladenačkom, ali i profesijskom žargonu prednost ipak ima manje prilagođen naziv *kompjuter/kompjutor* odnosno *computer/komputer* zbog svoje ustaljenosti i proširenosti. Također, standardni jezik obuhvaća više funkcionalnih stilova, a oni su u manjoj ili većoj mjeri propusni za elemente nestandardnog jezika; od razgovornog stila koji je najfleksibilniji po pitanju propusnosti pa do znanstvenoga koji izaziva mnogo nedoumica. Kada je u pitanju znanstveni stil stručnjaci se suprostavljaju upravo oko naziva stranoga podrijetla koji se u računalnom nazivlju sve više svrstavaju među internacionalizme. Dok jedni tvrde da uporaba internacionalizama olakšava sporazumijevanje sa svjetskim znanstvenicima, drugi se zalažu za uporabu domaćih naziva.

Ne treba zaboraviti ni da većini domaćih naziva gotovo uvijek prethodi katkad i vrlo kratka uporaba tuđice ili prilagođenice. S pojavom novog pojma vrlo često će se u jeziku pojaviti prilagođeni oblik stranog naziva kao prvi naziv za taj pojam, a tek kasnije nastaje domaći naziv. Domaći naziv trebao bi nastati zajedničkim trudom jezikoslovaca i stručnjaka za određeno područje. Nakon nastanka domaćeg naziva očekuje se njegovo prihvaćanje od strane javnosti odnosno šira uporaba. Čak i kad se domaći naziv usvoji, on najčešće ne istisne potpuno anglizam, već se s njime paralelno upotrebljava (npr. *kompjuter* - *računalo* u hrv., *komputer* - *počítač* u češ.).

U tom slučaju domaći usvojeni naziv najčešće postaje riječ standardnog jezika, dok se među govornicima proširena tuđica koristi u nestandardnom jeziku.

6. Usporedba rječnika i korpusa

Kako bi se upotpunilo do sada napisano napravljena je praktična usporedba adaptacije računalnog nazivlja u češkom i hrvatskom jeziku. Usporedba je ograničena na promjene u hrvatskom i češkom jezičnom standardu. Ograničena je na standardni jezik jer je kroz normativne priručnike koji ga bilježe i propisuju moguće pratiti njegove promijene. Ulazak riječi u standardni jezik pokazatelj je da je riječ aktualna, prihvaćena i prilagođena ili od svih svojih inačica najprilagođenija jeziku. Od normativnih priručnika korišteni su jednojezični rječnici i pravopisi. Jednojezični rječnici su najiscrpniji popisi riječi koje pripadaju standardnom jeziku i manjeg broja onih koje se teži unijeti u njega. Upravo radi ovih potonjih pojavljivanje riječi u rječniku ne mora nužno značiti i široku uporabu. Radi usporedbe frekventnosti korištenja određenog naziva korišteni su nacionalni korpusi dostupni na internetu. Korpusi obuhvaćaju riječi suvremenog jezika te pokrivaju "razne medije, žanrove, stilove, područja i tematiku (HNK²¹ 2013) ", daju uvid u aktivnu uporabu određene riječi i pokazuju koliko se učestalo određena riječ koristi. Pravopisi su korišteni kao pomagala za tumačenje određenih promjena u pravopisnim pravilima.

Korišteni su normativni priručnici izdavani od kraja 80-ih jer tada na našim prostorima dolazi do pojave osobnih računala i s vremenom njihove sve veće rasprostranjenosti. Ranije izdani rječnici poslužili su u potrazi za starijim značenjima određenih naziva.

Za usporedbu je odabran najpopularniji i najkorišteniji pojam računalne tehnologije, pojam "računalo". Kroz godine se pojavljivalo mnogo prijedloga naziva za pojam "računalo", u hrvatskom jeziku npr. "*kompjuter, kompjutor, (elektroničko) računalo, (elektronički) računar, računač, obradnik, rednik, (obradni) stroj, komputator* (Mihaljević 2003:12)", no u jednojezičnim rječnicima uzastopno se pojavljuju samo tri; *kompjuter, kompjutor* i *računalo* u hrvatskom te *computer, komputer* i *počítač* u češkom. Ti nazivi su se zadržali, aktualni su i danas te su upravo radi toga zanimljivi za usporedbu.

6.1. Adaptacija naziva

Određena vrstu usporedbe adaptacije naziva za pojam "računalo" napravljena je u trećem poglavlju gdje su ti nazivi navođeni kao primjeri podjele riječi prema stupnju prilagođenosti jeziku.

²¹HNK = Hrvatski nacionalni korpus, 28.11.2013. <http://www.hnk.ffzg.hr/>

Prema stupnju adaptacije *kompjuter* (hrv.), *kompjutor* (hrv.), *komputer* (češ.), *computer* (češ.) pripadaju tuđicama odnosno djelomično prilagođenim riječima. Nazivi *računalo* (hrv.) i *počítač* (češ.) pripadaju domaćim riječima.

6.1.1. Tuđice, djelomično prilagođene riječi

I hrvatske i češke posuđenice za pojam računalo nastale su prilagođavanjem engleske riječi *computer*. Nazivi *kompjùter* (hrv.), *kòmpjutor* (hrv.) i *komputer* (češ.) u manjoj ili većoj mjeri su prilagođeni jeziku primaocu na fonološkoj, pravopisnoj, morfološkoj i semantičkoj razini, dok je naziv *computer* (češ.) prilagođen na svim navedenim razinama osim na pravopisnoj. Niže ću navesti razlike u prilagodbi koju su navedene tuđice prošle s potvrdom iz rječnika.

Kompjùter (hrv.), *computer* (češ.) i *komputer* (češ.) fonološki su prilagođeni prema engleskom izgovoru [kəm'pjʊ:tə] (EH²² 2004) i u skladu su s jezikom primaocem. Nazivi *komputer* [kompjùtr] i *computer* [kompjùtr] su dublete odnosno jedna riječ s dvojnomoćnošću zapisivanja, prilagođenim i izvornim oblikom pisanja. Pravopisnim prilagođavanjem češkom jeziku (tzv. "*počeštění*") nastao je naziv *komputer* [kompjùtr], a u par rječnika navodi se i izgovor [komputer]:

"komputer, computer [kompjùtr, komputer], -tru, -teru m. <z angl> (NAS²³ 2006) "

"komputer, computer [kompjùtr, komputer], -tru, -teru m (a) (NS²⁴ 2004) "

Prema tvrdnji izvornih govornika, češki izgovor prema pravopisnoj prilagodbi nije šire prihvaćen te nije zaživio zbog utjecaja engleskog jezika odnosno engleskog izgovora.

Naziv *kòmpjutor* prilagođeniji je hrvatskome jeziku nego *kompjùter* zbog promijenjenog naglaska i sufiksa –or. Sufiks –or je za riječi latinskog podrijetla, prema jezikoslovcima, učestaliji nego sufiks –er i stoga preporučljiviji. Dok je naziv *kompjùter* nastao fonološkom prilagodbom prema engleskom izgovoru, *kòmpjutor* je nastao kombinacijom engleskog izgovora i sufiksa –or. U Anićevom rječniku iz 1998. stoji: "kompjùtor (konstr. engl. izg. kompjùt + lat (-at) or) v. kompjùter" Dodatna fonološka prilagodba je promjena naglaska koji se sa srednjega pomaknuo na prvi slog što je hrvatskom jeziku prilagođenije. Prvi puta se *kòmpjutor* s naglaskom na prvom slogu pojavljuje 2000. u *Rječniku hrvatskoga jezika* (tzv. Šonjin rječnik) LZ Miroslava Krležu i Školske knjige, a kasnije

²²EH = Englesko-hrvatski rječnik, Zagreb 2004.

²³NAS = Nový akademický slovník cizích slov : A-Ž, Praha 2006.

²⁴NS = Nová slova v češtině : slovník neologizmů : 2, Praha 2004.

će ga pratiti i drugi rječnici.

Na morfološkoj razini je kod svih naziva došlo do promjene roda. U engleskom jeziku stvari dobivaju srednji rod no u češkom i hrvatskom jeziku zbog završnog suglasnika –r nazivi su dobili muški rod što je uvjetovalo njihovu sklonidbu. Svi se nazivi sklanjaju kao i domaće riječi, uključujući i izvorno pisani *computer*.

Na semantičkoj razini nazivi *kompjuter* (hrv.), *kompjutor* (hrv.), *komputer* (češ.) i *computer* (češ.) imaju isto informatičko značenje kao i engleski naziv *computer*.

6.1.2. Domaće riječi

Nazivi *računalo* i *počítač* domaće su riječi, nastale tvorbenim postupcima, točnije sufiksanim izvođenjem. Hrvatski naziv nastao je pod utjecajem stranog jezika, njemačkog, što se vidi u jednojezičnom rječniku iz 1952.:

"RAČUNALO, računalo (s takvim se akc. govori), n. sprava za računaće. Samo u Šulekovu nem-hrv. rječn. (računalo; Rechenknecht. Rechenmaschine). Riječ je ušla u književni jezik, i danas se općenito govori i piše (RHS²⁵ 1952)." Prema tome, naziv *računalo* je leksički kalk i imao je drugo značenje što je vidljivo iz gore navedene natuknice, ali i novijih rječnika, npr.: " računalo s 1. *pov* naprava s kuglicama za učenje računanja u početnim razredima pučke škole 2. pomagalo za računanje i obradbu brojčanih podataka: *logaritamsko* ~ ... (RHJ²⁶ 2000)."

Za češki naziv *počítač* nema potvrde da se radi o leksičkom kalku, no prije današnjeg značenja označavao je osobu koja računa i stroj za računanje (SSJ²⁷ 1989).

Obje su domaće riječi, i *računalo* (hrv.) i *počítač* (češ.), promijenile početno značenje pod utjecajem engleskog jezika. Prvo su označavale jednostavnije strojeve za računanje ili u češkom slučaju, osobu koja računa. Pojavljuju se novi, složeniji strojevi, preteče današnjih računala koja se najviše razvijaju na anglosaksonskom području. Zajedno sa strojevima širi se i njihov engleski naziv, *computer* "sprava koja računa" od *compute* "računati" prema latinskome *computare* "računati". Novi strojevi i njihov naziv (*computer*) utječu na promjenu značenja riječi *računalo* i *počítač*, s vremenom njihova tadašnja značenja zastarijevaju, a u novom informatičkom značenju koriste se sve više i danas im je ono prvo značenje.

²⁵RHS = Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zagreb 1952.

²⁶RHJ = Rječnik hrvatskoga jezika, Zagreb 2000.

²⁷SSJ = Slovník spisovného jazyka českého, Praha 1989.

Nazivi *računalo* i *počítač* promijenili su svoja prvotna značenja i danas se sa svojim informatičkim značenjima koriste kao standardni nazivi u oba jezika. U svim češkim i novijim hrvatskim rječnicima anglizmi (*kompjutor*, *komputer*) upućuju na domaće nazive (*računalo*, *počítač*), a njihovo prvo značenje je informatički pojam računalo.

6.2. Rječnici, korpusi i promjene u standardnom jeziku

Uspoređujući rječnike odnosno pojavljivanje tuđica i domaćih naziva i njihove natuknice praćen je proces promjena u hrvatskom i češkom standardnom jeziku. Ako rječnici kao normativni priručnici opisuju i propisuju standardni jezik, popis i opis riječi u rječniku uzet je kao popis i opis riječi u standardnom jeziku. Usporedbom rječnika i korpusa ustanovljene su određene sličnosti i razlike među jezicima.

Pojavom novih strojeva, računala, u hrvatskom standardnom jeziku se za njihov naziv prvo pojavila tuđica, odnosno prilagođeni oblik engleskog naziva, *kompjuter* u Anićevoj rječniku iz 1991. Domaći naziv *računalo* u istom rječniku ima dva značenja, jedno mu je "sprava ili uređaj koji služi za računanje i obrađivanje brojučano iskazanih podataka (RHJ²⁸ 2000) ", a drugo značenje mu je "kompjuter (ibid.)", no iako se naziv *računalo* povezuje s *kompjuterom*, domaći naziv nije određen kao prvi izraz. Međutim, u češkom se jeziku novi strojevi odmah nazivaju domaćim nazivom *počítač* i to 1994. u *Slovníku spisovného jazyka*. U istom rječniku pojavljuje se i tuđica *komputer*, *computer*, ali ne kao samostalna natuknica već upućuje na *počítač* kao prvi izraz: "komputer, -tru, computer [kompjútr], -u m., z angl. – počítač 1 (SSČ²⁹ 1994)."

U češkom jeziku, dakle, odmah se istaknula domaća riječ koja će zamijeniti posuđenicu, dok u hrvatskom jeziku *kompjutor* upućuje na naziv *računalo* kao prvi izraz tek od 2007. *Kompjuter* u istom rječniku upućuje na svoju prilagođeniju verziju, *kompjutor*, koja je označena kao razgovorna riječ i upućuje na standardni naziv *računalo*.

U hrvatskom rječniku iz 2007. stoji: "računalo *sr* 1. *inform.* elektronički uređaj koji prima, obrađuje, sprema i ponovno reproducira pohranjene podatke, brzo i točno obavlja matematičke i logičke operacije te prezentira gotove rezultate, moguće ga je programirati prema potrebi posla [*osobno ~*] (RHJ³⁰ 2007)." To je prvi puta da natuknica *računalo* u hrvatskom jeziku dobiva

²⁸RHJ = Rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb 2000.

²⁹SSČ = Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Praha 1994.

³⁰RHJ = Rječnik hrvatskoga jezika, Zagreb 2007.

informatičko značenje kao prvo, dok se u češkom jeziku još od 1994. *počítač* opisuje kao stroj koji obrađuje informacije, kompjutor: automatsko, osobno r. (*stroj na zpracování informací, komputer: samočinný, osobní p.*) (SSČ³¹ 1994).

U hrvatskom se jeziku prema tome, dugi niz godina tuđica koristila kao riječ standardnog jezika i nije upućivala na domaću inačicu *računalo*, za razliku od češkog jezika u kojemu se odmah koristio domaći naziv kao prvi izraz. To se može protumačiti kao velika tolerantnost prema tuđicama u hrvatskom jeziku jer se tuđica (*kompjuter*) dugo koristila kao standardna riječ za označavanje novog pojma. U Anićevom rječniku iz 1991., a i u kasnijim izdanjima gdje se pojavljuje naziv *kompjuter*, pojavljuje se i natuknica *računalo* kojoj je drugo značenje kompjuter što bi značilo da je u jeziku postojala domaća zamjena, ali ju se nije navodilo kao prvi izraz sve do 2007.

Češki, međutim pokazuje veliku spremnost na promjenu značenja postojeće domaće riječi koja bi trebala zamijeniti posuđenicu. U rječniku iz 1989. *počítač* ima dva značenja; osobu koja računa i stroj za računanje (SSJ³² 1989), a već u rječniku iz 1994. niti jedno od ta dva značenja se ne pojavljuje uz *počítač*, već je opisan kao stroj za obradu podataka, kompjutor i kao mjerni instrument, pojam iz atomske fizike (SSČ³³ 1994).

Kako bih ustanovila učestalost uporabe posuđenica i domaćih naziva u oba jezika koristila sam nacionalne korpuse. Usporedila sam broj ponavljanja naziva *računalo*, *kompjuter* i *kompjutor* u hrvatskom korpusu i naziva *computer*, *komputer*, *počítač* u češkom korpusu, pri tome sam koristila sve padeže. Brojčani omjeri izraženi u postotcima su sljedeći:

Hrvatski jezik	Češki jezik
<i>računalo</i> 75%	<i>počítač</i> 99.26%
<i>kompjuter</i> 6%	<i>computer</i> 0.62%
<i>kompjutor</i> 19%	<i>komputer</i> 0.15%

U oba jezika vidi se prevlast domaćih naziva, koriste se u mnogo većem broju nego njihovi sinonimi posuđeni iz engleskog jezika. Tolerantnost hrvatskog jezika prema tuđicama vidljiva je i iz pretrage korpusa. Za pojam računalo, uporaba tuđica se javlja u oko 25% slučajeva u hrvatskom korpusu, dok češki korpus broji svega 1 % tuđica naspram domaćeg naziva. Tako nizak

³¹SSČ = Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Praha 1994.

³²SSJ = Slovník spisovného jazyka českého, Praha 1989.

³³SSČ = Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Praha 1994.

postotak uporabe tuđica u češkom povezala bih s njihovim pojavljivanjem u rječnicima, *komputer* i *computer* nikada nisu bili cijele natukice u jednojezičnim rječnicima standardnog jezika već bi uvijek upućivale na *počítač*.

Prema korpusu u hrvatskom se mnogo učestalije koristi naziv *kompjutor* nego *kompjuter*, razlog tomu je normativne prirode. U ranijim izdanjima hrvatskih rječnika nije se pojavljivao naziv *kompjutor* već samo *kompjuter* koji se koristio kao riječ standardnog jezika. Inačica *kompjutor* prilagođenija je jeziku i stoga se u novijim rječnicima naziv *kompjuter* više ne pojavljuje, napušta se njegova uporaba i zamjenjuje ga naziv *kompjutor*. Prvi puta se u jednojezičnom rječniku javlja 2000. (RHJ³⁴ 2000), a korpus većinom obuhvaća publikacije izdane nakon 2000. godine.

U češkom jeziku veća je uporaba izvorno pisanog anglizma *computer*. Razlika u uporabi inačica *computer* i *komputer* može se vidjeti u pravopisnim pravilima pisanja djelomično prilagođenih riječi. Izvorno pisana inačica označava stručnost te se koristi u znanstvenom stilu, dok se ona prilagođenija koristi u tekstovima za širu javnost, odnosno kada se koristi kao opći, nestručni naziv. Prema tome, može se zaključiti da se pojam računalo izražen posuđenicom češće koristi u stručnom smislu.

Nazivi *kompjuter* (hrv.), *kompjutor* (hrv.), *komputer* (češ.) i *computer* (češ.) su i u češkim i u hrvatskim rječnicima označeni kao riječi koje dolaze iz engleskog jezika, a u hrvatskim rječnicima je istaknuto i njihovo latinsko podrijetlo, u Anićevim rječnicima (1991., 1994., 1998., 2004.) uz *kompjuter* je naznačeno klas. evr. engl., u *Rječniku hrvatskoga jezika* LZ Miroslava Krležę i Školske knjige iz 2000. uz *kompjutor* stoji (lat-eng), u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* na kraju natuknice *kompjuter* piše eng. *computer* ~ lat. *computare* računati.

³⁴RHJ = Rječnik hrvatskoga jezika, Zagreb 2000.

7. Zaključak

Oba jezika raspoznaju riječi stranoga podrijetla prema stupnju adaptacije, a podjele koje se pojavljuju u jezičnim priručnicima su gotovo jednake. Računalno nazivlje se pojavljuje i kao potpuno neprilagođeno jeziku i kao prilagođeno, no među računalnim nazivljem nema usvojenica odnosno potpuno udomaćenih riječi jer je nedovoljno dugo u jeziku da bi se među govornicima izgubio osjećaj za strano podrijetlo.

Domaći računalni nazivi u oba jezika nastaju kalkiranjem, tvorbenim postupcima, uporabom postojeće domaće riječi, ali u novom značenju ili spajanjem više postojećih riječi u višječlani naziv.

Na hrvatskim i češkim nazivima za pojam "računalo" moguće je vidjeti konkretne sličnosti i razlike između jezika.

Prema stupnju adaptacije *kompjuter* (hrv.), *kompjutor* (hrv.), *komputer* (češ.), *computer* (češ.) pripadaju tuđicama odnosno djelomično prilagođenim riječima koje su nastale prilagođavanjem engleske riječi *computer*. Nazivi *kompjùter* (hrv.), *kòmpjutor* (hrv.) i *komputer* (češ.) u manjoj ili većoj mjeri su prilagođeni jeziku primaocu na fonološkoj, pravopisnoj, morfološkoj i semantičkoj razini, dok je naziv *computer* (češ.) prilagođen na svim navedenim razinama osim na pravopisnoj. Naziv *kòmpjutor* (hrv.) prilagođeniji je hrvatskome jeziku nego *kompjùter* (hrv.) zbog promijenjenog naglaska i sufiksa –or. U češkom jeziku izvorno pisani naziv *computer* (češ.) označava stručnost te se koristi u znanstvenom stilu, dok se naziv *komputer* (češ.) koristi u tekstovima za širu javnost, odnosno kada se koristi kao opći, nestručni naziv.

Nazivi *računalo* (hrv.) i *počítač* (češ.) pripadaju domaćim riječima koje su nastale tvorbenim postupcima (sufiksanim izvođenjem). Prvotno, riječ *računalo* (hrv.) je označavalo spravu za računanje sa kuglicama, a *počítač* (češ.) osobu koja računa. Hrvatski naziv nastao je kao leksički kalk po uzoru na njemački naziv *Rechenknecht*, *Rechenmaschine*.

Novi strojevi i njihov engleski naziv (*computer*) utjecali su na promjenu značenja naziva *računalo* i *počítač* te sada imaju informatičko značenje.

Pretražujući rječnike potvrđen je proces od adaptacije stranog naziva do nastajanja i prihvaćanja domaćih naziva. Prvo se u rječnicima kao standardni naziv pojavljuje prilagođena riječ odnosno tuđica, a zatim ju zamjenjuje domaća riječ. Domaća riječ (*počítač*) se u češkom pojavljuje sa informatičkim značenjem već 1994., dok se u hrvatskom (*računalo*) kao prvi izraz javlja tek 2007. Prema tome se može reći da češki jezik brzo pronalazi domaći naziv koji će zamijeniti tuđicu, dok

hrvatski dugo prihvaća tuđicu kao riječ standardnog jezika.

Taj zaključak može se povezati i sa usporedbom zastupljenosti tuđice i domaće riječi u korpusu. U oba jezika se domaće riječi koriste u mnogo većem broju nego tuđice kojih je u češkom svega 1%, a u hrvatskom 25%. Iako se hrvatska jezična politika često karakterizira kao veoma rigorozna i puristička, u ovom se slučaju, u usporedbi sa češkim može zaključiti da je hrvatski ipak tolerantniji prema tuđicama.

Domaći nazivi *računalo* (hrv.) i *počítač* (češ.) danas su usvojeni kao opći, neutralni nazivi standardnoga jezika, a paralelno sa njima u jeziku se pojavljuju među govornicima prihvaćene tuđice (*kompjuter, kompjutor* u hrvatskom, *komputer, computer* u češkom) koje su zastupljene u nestandardnom jeziku, naročito profesionalnom slangu i žargonu mladih.

8. Shrnutí

Tato práce shrnuje nejzákladnější věci ohledně tématu adaptace cizích názvů a vzniku nových při čemž srovnává situaci v českém a chorvatském jazyku. Začíná s definicí spisovného jazyku, která platí pro oba jazyky. Následuje rozdělení slov cizího původu podle míry přizpůsobení v českém a chorvatském jazyce. Práce ukazuje přes příklady znázorňuje způsoby jak vznikají nová slova počítačové terminologie; adaptace cizích slov, kalkování, tvoření slov, využití existujícího slova v novém významu a skládání více slov do vícečlenného názvu. Práce pojednává i o principech na základě kterých se dává přednost jednomu synonymu před druhým a zapojuje se do spisovného jazyka.

Též je znázorněno srovnání chorvatských a českých názvů pro pojem "počítač" (*kompjuter, kompjutor, računalo* v chorv.; *komputer, computer, počítač* v čes.), kterým je založen vznik těchto názvů a způsob a míra jeho přizpůsobení. Srovnáváním jejich objevování v jednojazykových slovnících a korpusech se poukazuje jednak na změny v jazykových normách a jednak na podobnosti a rozdíly mezi jazyky.

Klíčové pojmy: počítačová terminologie, adaptace cizích slov, vznik nových slov

Literatura

1. Bussmann, H. *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*. / translated and edited by Gregory Trauth and Kerstin Kazzazi. London ; New York : Routledge, 1996.
2. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. / František Daneš a kolektiv. Praha : Academia, 1997.
3. Filipović, R. *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku : porijeklo, razvoj, značenje*. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti : Školska knjiga, 1990.
4. Formánková, J. *Terminologie v oblasti výpočetní techniky : bakalářská práce*. Olomouc : Filozofická fakulta University Palackého : Katedra slavistiky, 2010.
5. Grčević, M. Usvajanje anglizama hardware i software u hrvatskom, slovačkom, češkom i ruskom jeziku. // *Peti hrvatski slavistički kongres, Zbornik radova I*. Rijeka : Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2012, str. 115.–126.
6. Hauser, P. *Nauka o slovní zásobě*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1980.
7. *Internetová jazyková příručka*. Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR.
<http://prirucka.ujc.cas.cz/> (15.11.2013.)
8. Jindráková, L. *Přejatá slova se zaměřením na anglicismy v současném českém lexiku : diplomová práce*. České Budějovice : Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity : Katedra bohemistiky, 2007.
9. M. Mihaljević. Hrvatsko i englesko računalno nazivlje. // *Jezik : časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*. 53, 2(2006), str. 41-50.
10. M. Mihaljević. *Terminološki priručnik*. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 1998.
11. Mihaljević, M. *Kako se na hrvatskome kaže WWW? : kroatistički pogled na svijet računala*. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2003.
12. *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*. / priredio Marko Samardžija. Zagreb : Matica Hrvatska, 1999.
13. Stojaković, B.; Malčić, G. Standardizacija hrvatskog računalnog nazivlja. // *29. međunarodni skup MIPRO 2006 : Computers in Education (CE) : Conference Proceedings* / urednica Marina Čičin-Šain. Rijeka : MIPRO hrvatska udruga Rijeka , 2006. Str. 262-265.
14. Škifić, S.; Mustapić, E. Anglizmi i hrvatsko računalno nazivlje kroz prizmu jezičnog konflikta i jezične ideologije. // *Jezikoslovlje*. 13, 3(2012), str. 809-839.
15. *Temeljni lingvistički pojmovi*. / Robert Lawrence Trask. Zagreb : Školska knjiga, 2005.
16. Turk, M. *Jezično kalkiranje u teoriji i praksi : prilog lingvistici jezičnih dodira*. Zagreb : Hrvatska

sveučilišna naklada : Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2013.

17. Turk, M. Kalkovi: jezične inovacije i normativni problemi. // *Od fonetike do etike* / Pranjković, I. Zagreb : Disput, 2005. Str. 273-288.

18. Český národní korpus. <http://ucnk.ff.cuni.cz/> (29.11.2013.)

19. Hrvatski nacionalni korpus. <http://www.hnk.ffzg.hr/> (28.11.2013.)

Normativni priručnici – hrvatski jezik

20. *Englesko-hrvatski rječnik*. / Rudolf Filipović. Zagreb : Školska knjiga, 2004.

21. *Hrvatska gramatika*. / Eugenija Barić ... [et al.]. Zagreb : Školska knjiga, 1995.

22. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. / urednici Ranko Matasović, Ljiljana Jojić. Zagreb : Novi Liber, 2002.

23. *Hrvatski jezični savjetnik*. / u redakciji izvršnog uredništva Lane Hudeček, Milice Mihaljević i Luke Vukojevića. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje : Pergamena : Školske novine, 1999.

24. *Jezični savjetnik s gramatikom*. / uredio Slavko Pavešić. Zagreb : Matica Hrvatska, 1971.

25. *Rječnik hrvatskoga jezika*. / glavni urednik Jure Šonje. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža : Školska knjiga, 2000.

26. *Rječnik hrvatskoga jezika*. / Vladimir Anić. 3. prošireno izd. Zagreb : Novi Liber, 2000.

27. *Rječnik hrvatskoga jezika*. / Vladimir Anić. Priručno izd. Zagreb : Novi Liber : Europapress holding, 2007

28. *Rječnik hrvatskoga jezika*. / Vladimir Anić. Zagreb : Novi Liber, 1991.

29. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. / Tomo Maretić ... [et al.]. Dio 12 : Prikladati - Rajčeta. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1952.

30. *Rječnik novih riječi : mali vodič kroz nove riječi i pojmove u hrvatskim glasilima*. / Dunja Brozović-Rončević... [et al.]. Zagreb : Minerva, 1996.

31. *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. / urednice Lana Hudeček, Milica Mihaljević. Zagreb : Školska knjiga : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2012.

Normativni priručnici – češki jezik

32. *Akademický slovník cizích slov*. / pod vedením Věry Petráčkové a Jiřího Krause. Praha :

Academia, 1998.

33. *Mluvnice češtiny 1 : fonetika : fonologie : morfonologie a morfemika : tvoření slov. / vědecký redaktor Jan Petr. 1 vyd. Praha : Academia, 1986.*
34. *Mluvnice češtiny 2 : tvarosloví. / vedecky redaktor Jan Petr. 1. vyd. Praha : Academia, 1986.*
35. *Nová slova v češtině : slovník neologizmů : 2. / pod vedením Olgy Martinové. Praha : Academia, 2004.*
36. *Nový akademický slovník cizích slov : A-Ž. / pod vedením Jiřího Krause. Praha : Academia, 2006.*
37. *Pravidla českého pravopisu : s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Praha : Academia, 2003.*
38. *Příruční mluvnice češtiny / editoři Petr Karlík, Marek Nekula, Zdenka Rusínová. Praha : Lidové noviny, 1996.*
39. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost : s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. 3. vyd. Praha : Academia, 2007.*
40. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost : s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. 2. vyd. Praha : Academia, 2001.*
41. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. 2. vyd. Praha : Academia, 1994.*
42. *Slovník spisovného jazyka českého / za vedení Bohumila Havránka. 2. vyd. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1989.*